

ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В ГАЛИЧИНІ ТА НА БУКОВИНІ (1914 – 1917 рр.)

Західноукраїнські землі з початком Першої світової війни стали ареною запеклих боїв і репресивних заходів російських окупаційних властей. Як згадував відомий український діяч Т.Мелень, “російська армія викликала у населення Львова враження наїзду якоїсь здичілої банди...” [1, арк.2]. М.Грушевський порівнював цей період в історії Галичини й Буковини з “Руїною” другої половини XVII ст. [12, с.8].

Для російських державних діячів Галичина становила інтерес у декількох відношеннях: як театр можливого військового конфлікту з Австро-Угорщиною й територія, яка може увійти до складу Російської імперії при мирному врегулюванні, як опора польського національного руху, здатного дестабілізувати ситуацію в Царстві Польським [13, с.40].

У серпні–вересні 1914 р. російські війська в результаті Галицької битви просунулись на 280–300 км, захопили Східну Галичину й частину австрійської Польщі. Призначений на посаду військового генерал-губернатора областей Австро-Угорщини граф Г.Бобринський перш за все заповнив свою адміністрацію галицькими москвофілами й “великополяками”, які отримали директиви нищити “мазепинців”, тобто українців [4, с.308].

Проблема становища українців в умовах російської окупації знайшла достатньо широке висвітлення в історіографії. Зокрема, детальний аналіз тогочасних подій відображено в мемуарах відомих українських діячів Д.Дорошенка, Н.Кочубея, О.Лотоцького, І.Макуха [5]. У сучасній українській історичній думці діяльність російської окупаційної адміністрації в Галичині та Буковині висвітлена у працях М.Гуйванюка, О.Мазура, І.Патера, І.Місюри [6].

Значну увагу історії Східної Галичини періоду Першої світової війни приділяють у своїх працях російські науковці. Так, національне питання в Австро-Угорщині вивчають Т.Ісламов, А.Айрапетов [7], російські геополітичні інтереси й діяльність окупаційної адміністрації у Східній Галичині проаналізовано в узагальнюючій праці “Історія зовнішньої політики Росії. Кінець XIX – початок XX століття”, а також у дослідженнях А.Бахтуріної й М.Клопової [8].

Значних репресій зазнавало єврейське населення регіону. Однак становище єврейської національної меншини в Галичині і Буковині в умовах російської окупації розглядалося українськими науковцями в

основному в контексті тогочасних українсько-єврейських взаємин [9]. Особливо хотілося б відзначити виданий В.Сергійчуком збірник архівних документів “Погроми в Україні: 1914–1920”. Підібрані автором документи свідчать, що зовнішні сили з 1914 р. нав’язували українцям антисемітизм.

Ми спробували дослідити питання єврейської політики російської влади на західноукраїнських землях і ввести в обіг не відомі раніше документи державних архівів Чернівецької та Івано-Франківської областей.

Зразу ж після вступу російської армії на західноукраїнські землі й формування окупаційної влади проявилася її антисемейська спрямованість. Так, губернатор Чернівецької губернії камер-юнкер С.Євреїнов у листі до військового генерал-губернатора областей Австро-Угорщини генерал-лейтенанта графа Г.Бобринського від 25 жовтня 1914 р., даючи характеристику Південній Буковині й Чернівцям, писав: “...все несемейське населення – справді православне російське і всією душею лине до Росії, бачачи в ній свою останню надію на звільнення від німецько-єврейського засилля і гніту” [2, арк.37].

У шифр-телеграмі начальника Штабу Верховного головнокомандування М.Янушкевича військовому генерал-губернатору Галичини від 28 грудня 1914 р. зазначалося: “Репресії дисциплінують єврейське населення, змушують їх відчувати твердість російської влади, тому покарання порушень, здійснюваних євреями, повинно відповідно підвищуватися щодо покарань порушень, які вчинили слов’яни. Останні заходи викличуть бажане масове виселення євреїв за кордон” [17, с.72].

В інструкції, надісланій генерал-губернаторством у повіті 14 лютого 1915 р., лунали заклики до місцевих органів влади “з особливою увагою відноситися до діяльності євреїв і з найменшого приводу застосовувати проти них репресії..., щоб місцеве християнське населення... могло відчувати себе звільненим від поширюваного євреями терору”, а також зазначалось, що “діяльність євреїв – російських підданих також вимагає суворого нагляду, бо євреї, як відомо, взагалі не заслуговують особливого довір’я” [4, арк.21 зв].

У проєкті діяльності російської адміністрації в Східній Галичині й Буковині, який розробив дійсний статський радник, депутат IV Державної Думи, секретар фракції націоналістів Д.Чіхачов, передбачалося для умиротворення краю, підняття благоустрою корінного російського населення й об’єднання його з Російською імперією ліквідувати місцеве єврейське землеволодіння. Користуючись тим, що частина євреїв-землевласників утекла з австрійськими військами й покинула свої володіння, російський політик вважав необхідним “невідкладно конфіскувати

якнайбільшу кількість єврейських маєтків, а євреїв – орендарів і управляючих з їх сім'ями вислати з орендованих і керованих ними маєтків” [10, с.68].

У поширюваній в Галичині антисемітській праці “Єврейство” її автор М.Глушкевич радив російській владі “позбавити Галичину від євреїв, відмовити їм у прийнятті російського громадянства. Не в погромах..., не в грубому переслідуванні, а в німому, пасивному відторженні євреїв, в їх бойкоті ... словом в гаслі “Свій до свого” [17, с.135].

Царські жандармські управління вважали, що “євреї чекають найбільш вдалого моменту для внутрішньої смуги, під час якої вони впевнені, що здобудуть рівноправ'я, а тоді в їх руках опиниться вся внутрішня адміністративна влада” [17, с.106-107].

Російська влада звинувачувала євреїв у шпигунській діяльності на користь Австрії і в добровільній здачі у полон, у спекуляціях продуктами першої необхідності, скупці міді та хліба з метою вивозу в Австрію [17, с. 65, 67, 74, 75]. Причиною австрійських репресій проти проросійськи налаштованого місцевого населення російські жандармські управління вважали доноси євреїв і збирали свідчення проти них [3, арк.15-17].

Подібні чутки породжували ріст антисемітських настроїв в армії. До того ж війна супроводжувалася підвищенням цін та падінням рівня життя. Оскільки торговцями були переважно євреї, то списувалося все на те, що вони штучно завищують ціни, спекулюють і наживаються на бідах народу [16, с.221]. Відбувалися постійні сутички між російськими солдатами, офіцерами і євреями, доходило навіть до погромів. Так, під час другої окупації Буковини (27.11.1914 – 21.11.1915 рр.) лише у Кіцманському повіті було пограбовано 13 поміщицьких маєтків, 3 заводи, спалено кількясот хат і господарських будівель (переважно єврейських), розстріляно 13 осіб (у т.ч. 12 євреїв), депортовано 446 осіб (із них 331 єврей, 67 греко-католиків, 48 католиків, серед яких – 201 чоловік, 116 жінок, 129 дітей) [11, с.209-210].

Унаслідок повідомлень про шкідливу діяльність євреїв російські офіційні особи прийняли рішення зупинити їх в їзді з Російської держави в межі Галичини, а також не пропускати жителів західноукраїнських земель єврейської національності в межі імперії. Царська влада здійснювала на окупованій території чистки установ місцевої влади від єврейського елемента, євреям заборонялося перебувати в районі дислокації частин російської армії [17, с.68, 75-76, 60].

Значної шкоди єврейське населення зазнало через зловживання російських чиновників, оскільки, як писав М.Грушевський, західноукраїнські землі під час окупації опинилися “в руках всякої поліцейської і

чиновничої наволочі” [12, с. 10]. Здебільшого росіяни займалися здирництвом і вимагали хабарів. Так, один із російських жандармів зимою 1916 р. у синагозі м. Станіслава оголосив усіх присутніх арештованими. Йому тут же вручили хабар, і арешт був відмінений [10, с. 82].

Вдалий наступ Центральних держав, що розпочався у квітні 1915 р., спричинив до масових евакуацій населення західноукраїнських земель углиб Російської імперії. 2 червня 1915 р. вийшов наказ генерал-губернатора, згідно з яким усе чоловіче населення, крім євреїв, віком від 18 до 50 років разом із сім'ями й майном виселялося у Волинську губернію й у віддалені області Росії [15, с. 152]. У телеграмі головного начальника постачань армій Південно-Західного фронту Маврина військовому генерал-губернатору Галичини від 14 березня 1915 р. зазначалось: “... доходять до міністра внутрішніх справ свідчення про виселення жидів з Галичини в межі Росії. Це недопустимо. Їх і без того надто багато. Було наказано гнати їх вперед за австрійцями, а в місцевостях в тилу військ, уже давно захоплених, відібрати найбільш заможних і впливових серед населення в заложники, яких виселити в Росію, в район осілости, але... в тюрми, а майно їх секвеструвати” [17, с. 88].

Отже, діяльність російської окупаційної влади в Галичині й Буковині в 1914–1917 рр. носила яскраво виражений антисемітський характер і спрямовувалася як проти місцевого єврейства, так і проти євреїв – підданих Росії. Російська адміністрація звинувачувала єврейство в прагненні дестабілізувати військово-політичну та соціально-економічну ситуацію в регіоні й намагалася за рахунок репресій і привласнення майна євреїв привернути на свій бік симпатії місцевого населення. Відзначимо, що в подальшому дослідженні даної проблеми важливо буде використати матеріали окупаційної адміністрації, що зберігаються в російських архівах.

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 4405, оп. 1, спр. 39.
2. Державний архів Чернівецької області. – Ф. 283, оп. 1, спр. 23.
3. Там само. – Ф. 283, оп. 1, спр. 4.
4. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф. 595, оп. 1, спр. 7.
5. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920). – Мюнхен: Українське вид-во., 1969. – 544 с.; Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр.: У 2-х т. – Нью-Йорк: Булава, 1954. – Т. 1. – 464 с.; Кочубей Н. Дещо з минулого (зі споминів про московську окупацію Галичини) // Дзвони. – 1935. – Ч. 12. – С. 577–583; Макух І. На народній службі: спогади. – К.: Основні цінності, 2001. – 572 с.; Лотоцький О. Сторінки минулого. – Б. м.: Видання Української православної церкви в США, 1966. – Ч. 3. – 396 с.

6. Гуїванюк М. Ставлення російської окупаційної влади до січового руху в Галичині і Буковині під час Першої світової війни // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. – Чернівці: Рута, 2000. – С.39-42; Мазур О.Я. Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914-1918): Автореф. дис... канд. істор. наук: 20.02.22 / Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – Львів, 1997. – 24 с.; Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни // Львів. Історичні нариси. – Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, 1996. – С.304-324; Місюра І. Політика російського окупаційного режиму на західноукраїнських землях у 1914-1915 роках // Галичина. – 2001. – №7. – С.149-153.
7. Исламов Т.М. Австро-Венгрия в Первой мировой войне. Крах империи // Новая и новейшая история. – 2001. – №5. – С.14-46; Айрапетов А.Г. Историческая судьба Австро-Венгрии // Вопросы истории. – 1999. – №1. – С.137-144.
8. История внешней политики России. Конец XIX – начало XX века (От русско-французского союза до Октябрьской революции). – М.: Международные отношения, 1997. – 672 с.; Бахтурина А.В. Восточная Галиция в политике Российской империи в годы I мировой войны. – М., 2001. – 239 с.; Клопова М.Е. Внешняя политика России и проблемы Галиции накануне первой мировой войны (К постановке вопроса) // Вестник Московского университета. Серия 8. История. – 1999. – №3. – С.36-47.
9. Дашкевич Я.Р. Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.) // УІЖ. – 1990. – №10. – С.63-72; Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914-1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, приховуваної в радянських архівах. – К.: Вид-во О.Теліги, 1998. – 544 с.; Мустеця В. Вплив Першої світової війни на українсько-єврейські відносини 1917-1921 рр. // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. – Чернівці: Рута, 2000. – С.220-229.
10. Бахтурина А.В. Восточная Галиция в политике Российской империи в годы I мировой войны. – М., 2001. – 239 С.
11. Буковина: історичний нарис / Відп. ред. В.М.Ботушанський. – Чернівці, 1998. – 416 с.
12. Грушевський М.С. Новий період історії України за роки від 1914 до 1919. – К.: Либідь, 1992. – 46 с.
13. Клопова М.Е. Внешняя политика России и проблемы Галиции накануне первой мировой войны (К постановке вопроса) // Вестник Московского университета. Серия 8. История. – 1999. – №3. – С.36-47.
14. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни // Львів. Історичні нариси. – Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, 1996. – С.304-324.
15. Місюра І. Політика російського окупаційного режиму на західноукраїнських землях у 1914-1915 роках // Галичина. – 2001. – №7. – С.149-153.
16. Мустеця В. Вплив Першої світової війни на українсько-єврейські відносини 1917-1921 рр. // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи. – Чернівці: Рута, 2000. – С.220-229.
17. Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914-1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, приховуваної в радянських архівах. – К.: Вид-во О.Теліги, 1998. – 544 с.

In clause the politics of Russian occupation administration in 1914-1917 concerning the Jews in Halychyna and Bucovyna is analysed. The author approves, that the activity of Russian occupation of authority carried brightly expressed anticemite character.